

BETA İSRAEL'İN (FALAŞA) ETİYOPYA'DAKİ SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNİ HAYATI BETA ISRAEL'S (FALASHA) SOCIO-CULTURAL AND RELIGIOUS LIFE IN ETHIOPIA

Neslihan KURAN*

Öz

1948'de Modern İsrail Devleti'nin kurulması ile dünyanın dört bir tarafındaki Yahudiler Eretz Yisrael'de birleşmeye çağrıldı. Amerika'dan Asya'ya Afrika'dan Avrupa'ya İsrail'e kitlesel göçler başladı. Aslında göç hareketi, 1948'den çok önce başlamıştı, ancak devletin kurulmasından sonra sistematik hale getirildi. Eretz Yisrael'e 1948'den sonra ilk önce Aşkenaz (Avrupa kökenli) ve Sefarad (Doğu kökenli-Asya ve Afrika) grupları göç etti. 19. yüzyıldan itibaren Afrika kökenli Beta Israel de kayıp Dan kabilesinin ataları olduğu iddia edilerek bu topraklara taşındı. "Aşkenazlar, Sefaradlar, Mizrahiler, Karailer, Samiriler, Beta Israel (Falaşalar), Lembalar" bugünün İsrail'ini oluşturan gruplardır. Çalışmamızda ana akım Yahudilikten farklı olan Beta Israel (Falaşa) grubunu ele alacağız. İsrail'den ziyade, Etiyopya'daki sosyo-kültürel ve dini durumlarından bahsetmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Etiyopya, Afrika, Eretz Yisrael, Falaşa, Beta Israel, Etnik Kimlik.

Abstract

All the Jews in the world were invited to unite in Eretz Yisrael subsequent to the establishment of the Modern State of Israel in 1948. Mass migrations to Israel began from America to Asia, from Africa to Europe. In fact, the migration movement had started long before 1948, but it was systematized after the establishment of the state. After 1948, firstly, Ashkenaz (European origin) and Sephardic (Asian-African) groups migrated to Eretz Yisrael. As from the 19th century, African origin Beta Israel also moved to this land, by claiming that they are the ancestors of the Dan tribe. "Ashkenazim, Sephardim, Mizrahim, Samirim, Karaim, Beta Israel (Falashim), Lemba's" are the groups that bring into being today's Israel. In our study we will discuss Beta Israel (Falasha) group which is different from mainstream Judaism. We will try to talk about their socio-cultural and religious situation in Ethiopia rather than Israel.

Keywords: Israel, Ethiopia, Africa, Eretz Yisrael, Falasha, Beta Israel, Ethnic Identity.

Giriş

İsrail'de kutsal topraklara dönme hareketinin meşruluğu, devletin Bağımsızlık Bildirgesi'nde şu ifadelerle yer almıştı: "Sürgüne mahkum edilen Yahudi halkı her tarafa dağılırken, geri dönebilmek için sürekli dua ederek, ulusal özgürlüğünü orada yeniden inşa etme umuduyla hep İsrail ülkesine sadık kaldı. Bu tarihsel bağlılığın harekete geçirdiği Yahudiler, yüzyıllar boyunca atalarının ülkesine geri dönmeye çabaladılar" (Sand, 2011, 163). Çağrıya uyan Yahudiler, Eretz Yisrael'de kendileri için belirlenen yerleşkelerde yaşamaya başladı. Yeni göç dalgalarıyla beraber heterojen bir toplum yapısı oluştu. Her gelen, kendi etnik kimlik, kültür ve geleneği ile geldiğinden zamanla bu heterojenlik içinde aralarında çatışmalar yaşandı. Çatışmaların en köklü olanı, Aşkenaz ve Sefarad Yahudileri arasındaki üstünlük mücadelesindeydi. Bu mücadelelere 20. yüzyılın sonlarında başka bir grup daha eklendi; Falaşalar. Ancak onların mücadelesi Yahudiliklerini ispatlama üzerineydi. İsrail Devleti'nin kendi eliyle Yahudi ilan ettiği Falaşaların Yahudiliği, ülkesindeki diğer Yahudiler tarafından tanınmamaktaydı.

Falaşaların Yahudi kimliğinin ortaya çıkışı çok eski değildir. 19. yüzyılın ikinci yarısından önce kendilerini Yahudi olarak adlandırmadıkları anlaşılmaktadır (Kaplan, 1992, 10). 19. yüzyıl ile beraber Yahudi kökenli oldukları iddiası ortaya atıldı. Bu iddia kendilerinden

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi ABD Doktora Öğrencisi, neslihanaturan@gmail.com

değil, dış kaynaklı yollarla oldu. Şöyle ki, Falaşaların dünya Yahudileri ile bağları, Protestan misyonierlerin yönlendirmesiyle, Yosef Halevi'nin topluluğu incelemesi için Alliance Israelite Universelle-AIU (Evrensel Yahudi Birliği) tarafından 1868'de ülkeye gönderilmesiyle başladı. 1905'de Falaşaları ziyaret eden Halevi'nin öğrencisi J. Faitlovitch'in raporlarında Yahudi oldukları durumu tekrar edildi (Leslau, 1951, X). Falaşalar, Kutsal Kitap ile Afrika öğelerini birleştirmiş kişilerdi. Yahudi olduklarına dair güçlü kanıtlar olmamasına rağmen 1975'de Seferadi Başhahamı siyonizmin desteğiyle Falaşaların Yahudiliğine karar verdi ve Falaşaları yasal anlamda tanıdığını açıkladı. Grubun büyük bir kısmı 20. yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli operasyonlarla İsrail'e taşındı.* Nitekim 1960'larda Amerikan Yahudileri'nin Falaşaların İsrail'e taşınması için başlattıkları kampanya sonuç vermişti. Ancak Yahudilikleri tartışma konusu oldu. Geri dönüş yasası kapsamında kimin Yahudi kabul edilebileceği net olarak belirtilmediği için (Sand, 2011, 350-351) yahudilerdir-değillerdir tartışmaları günümüzde hala devam etmektedir. Falaşalar için uygulanan Geri Dönüş Yasası, İsrail hükümetini ve Falaşaları zor durumda bıraktı. Hem siyah hem Yahudi olmanın verdiği bileşimin sonucu, ırkçılık tartışıldı (Yerday, 2018). Çünkü onların Yahudiliği, ana akım Yahudi insanlardan ve Talmudik geleneğe göre biçimlenmiş dini geleneklerden oldukça farklıydı. İsrail'e göçüyle beraber dini sistemleri radikal bir değişiklik geçirdi. Çalışmamızda tüm bu çatışma hallerinden uzaklaşarak, Falaşaların Etiyopya'daki sosyo-kültürel ve dini hayatlarına bir göz atacağız.

Etiyopya'da Falaşa

"Sürgünler, göçmenler" anlamına gelen Falaşa (Fallasa), bu insanların orijinal Etiyopya yerlisi olmadığını, diğer topraklardan oraya göç ettiklerini göstermektedir (Flad, 1869, 1; Leslau, 1951, IX). Ancak Gondar bölgesindeki köylerdeki Falaşalar, kendileri için bu adı kullanmamıştır. "Beta Israel" (İsrail'in evi) veya sadece "Israel" veya Kushitik bir terim olan "Kayla" demişlerdir (Leslau, 1951, IX). Bu noktada, Falaşaların adı hakkında söylenmesi gereken birkaç husus vardır. Falaşaları belirlemek için kullanılan "Beta Israel, Falaşa, Kayla" gibi adların her birinin kendi tarihi vardır. Grup üyeleri kendilerini genellikle Beta Israel veya sadece İsrail olarak adlandırmaktadır. Yaygın olarak bilindikleri terim ise Falaşa'dır. Bugün ise Etiyopya Yahudileri olarak adlandırılmayı tercih etmektedirler.

Falaşalar, Etiyopya'da Tana Gölü'nün kuzey bölgelerinde yaşayan etnik bir gruptur. Kutsal Kitap, bazı apokrifal kitaplar ve İncil sonrası ait yazılar temelli bir inanç biçimi yaşarlar. Falaşa geleneğine göre kendilerinin Kral Süleyman ve Sebe Kraliçesi'nin oğlu Menelik'in soyundan geldiklerini söylerler. Bilimsel teorilere göre ise, Kushitik kökenlidir ve Etiyopya nüfusunun bir kısmını biçimlendiren güney Arabistan kökenli Agau kabilesine aittirler (Wurmbrand, 1972, 1143). Falaşa uzmanı Steven Kaplan, çok uzağa gitmeye gerek kalmadan Falaşaların 14. ve 15. yüzyılın ürünü olduğunu belirtir (Kaplan, 1992, 9). Falaşaların geleneklerinin nereden geldiğine dair bir köken araştırması yapılmak istediğinde birtakım güçlüklerle karşılaşılır. Yazılı herhangi bir kaynak yoktur. Tarihlerini ve geçmişlerini daha çok sözlü gelenek yoluyla açıklarlar. Klasik Etiyopya formülasyonunda, Süleyman ve Sebe efsanesinin anlatıldığı "Kebra Nagast" olarak bilinen kitap, Etiyopya kültüründe meşruiyet ve otorite için temel metaforudur. Kebra Nagast, Beta İsrail de dahil olmak üzere çok sayıda bölgesel ve etnik grubun soy ağacında önemli bir unsurdur. Kendilerini Süleyman-Sebe efsanesiyle birleştiren Falaşalar, Etiyopya'nın kültürel seçkinlerinin bir parçası olduğunu iddia etmektedir* (Kaplan, 1993, 645-658;). Falaşalar, Amhara, Tigray, Qemant gibi etnik grupları çevreleyen bir grup olarak, kendine ait bir öz kimlik tanımına sahiptir. Tarihsel, dinsel ve mesleki farklılıklara dayanarak yapılan bu tanımlamada, Etiyopya'da Falaşalar için "Beta Israel (İsrail evi) veya "Esra'elotch - Israelite" (İsraililer) terimleri kullanılmaktaydı. Yahudi terimi kullanılmamaktaydı.

* Etiyopya ve Sudan hükümetleri ile anlaşma sağlanarak gizli bir şekilde hava yoluyla Etiyopya'dan İsrail'e binlerce Falaşa taşınmıştır. 1984 Musa Operasyonu ile yaklaşık 8 bin Falaşa (4 bin'i göç sırasında yolda öldü); 1985 Yeşu Operasyonu ile yaklaşık 650 Falaşa; 1991 Süleyman Operasyonu ile yaklaşık 14 bin 500 Falaşa İsrail'e taşınmıştır. (Bkz. Atra Winchester, "Ethiopian Jews in Israel".)

* Kral Süleyman ve Sebe kraliçesinin oğlu Menelik'in soyundan geldiklerini iddia ederler. Bu anlatı, son düzenlemesi 14. yüzyılda yapılan Kebra Nagast'ta bulunabilir. (Bkz. Max, Wurmbrand, "Falasha")

Kültür ve yaşamlarında, Etiyopya Hristiyanlığı ve Afrika yerel unsurlarının baskınlığı görülmektedir. Bazı yazarlar İslamiyet etkisinin de önemli bir unsur olarak var olduğunu altını çizer (Ben Rafael, 1994, s.145). Amhara veya Tigray'daki toprak sahiplerinden kiraladıkları topraklarda, çömlekçi, demirci, dokumacı gibi düşük statülü zanaatkarlar olarak yaşadılar. Çeşitli dini ve büyümlü geleneklere sahiplerdir. Fiziksel olarak birlikte yaşadıkları Etiyopyalılara çok benzerler. Birçoğu okuma yazma bilmemektedir. Falaşaların iş konusunda gayretli ve çalışkan oldukları görülmektedir. Aralarında duvar ustası, demirci, marangoz, çiftçi, dokumacı ve nadir de olsa tüccar vardır. Yerliler tarafından kullanılan çanak-çömlek ve diğer toprak ürünleri neredeyse tamamen Falaşa kadınları tarafından yapılmaktaydı (Flad, 1869, s.26). Tüm eşyaları elle biçimlendirip, kalıplandırıp, pazarda satan Falaşalar arasında çok zengin yoksul ama onların çoğu kendi kendine yetebilen kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Falaşalarda, diğerlerine karşı sosyal ve dini bir sınırı korumak için bir çaba göze çarpar. Buldukları toplum içinde belirli yasalar söz konusudur. Komşularıyla sosyal ilişkileri sınırlıdır. Çoğunlukla ayrı köylerde hayat sürerler (Flad, 1869, 10). Eğer bir Hristiyan yanlışlıkla bile olsa bir Falaşa'nın evine girse her yer dikkatlice temizlenir, eğer mümkünse yıkanır. Falaşa olmayan birinin keşişinin evine girmesi ise yasaktır. Yabancıların hazırladığı yemek yenmemektedir. Falaşanın diğer grupların üyeleriyle evlilik yapması, Falaşa'nın dönüştüğü ve gruptan çıktığı anlamına gelir. İçinde kan akıtılana dek (kurban) yeni kurulan bir evde oturmazlar. Bu kurban genelde koyun, yoksullar arasında ise tavuktur. Duruma göre Talla (bira) veya Datsch (bir çeşit bal şarabı) kullanılarak evin kutsaması da yapılmaktadır. Eğer kurban uygulanmazsa ve kısa süre sonra evde bir ölüm meydana gelirse, yerliler bunun evin veya içindeki başkan ruhun kurbanı şart koştuğunun açık bir kanıtı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca tahıl ambarı için de beyaz bir tavuk kurban edilmektedir (Flad, 1869, 14).

Toplumda kadın yalıtımı için (temizlenmesi için) küçük kulübeler -kan kulübesi- vardır. Kadınlar, bu kulübelerde özel günlerinde ve doğum sonrası (erkek çocuğu doğumu sonrası 40 gün, kız çocuğu doğumu sonrası 80 gün) kapalı tutulmaktadır. Falaşalar, doğumun 40. veya 80. günü çocuğun Arde'et okunarak suya daldırıldığı vaftize benzer bir tören gerçekleştirmektedir. Luzzatto "Memoire" adlı eserinde, Falaşaların bu uygulamalarının vaftiz değil, arındırma olduğunu söyler (Shelemay, 1989, 42). Etiyopya'daki hem Hristiyanlar hem Falaşalar, bir Yahudi geleneği olarak doğumun 8. gününde sadece erkek bebeği sünnet ettirirken, pek çok Etiyopyalı, kız bebeğini de sünnet ettirmektedir. Ancak son yıllarda kadın sünneti artık uygun görülmemektedir ve durdurulmuştur. Ölümle ilgili geleneklere baktığımızda, rahip veya papaza günah itirafı dahil (Shelemay, 1989, 42), cenaze ve belirli aralıklarla düzenlenen bir dizi anma etkinlikleri yaygın bir gelenektir.

Falaşaların Ana İnanç İlkeleri

Dinlerinin temeli olarak Orit'i* (Tevrat'ın ilk beş kitabı) yüceltirler (J. Abbink, 1984a, 139-153). Apokrifayı içeren Eski Ahit'in yanı sıra* şu kitapları vardır (Flad, 1869, 48);

- 1- Kufaale :Tanrı'nın Sina Dağı'nda Musa'ya söylediği yorumlar ve notlarla birlikte, Orit'ten alıntılar.
- 2- Te-e-sa-sa Sanbat: Şabat Kanunları.
- 3- Enoch Kitabı
- 4- Arde'et : Havariler Kitabı. Tanrı tarafından 12 havariye açıklanan, her türlü sırrı içeren küçük bir kitaptır. Bu küçük kitap, Falaşa keşişleri tarafından hastalıklara ve kötü ruhlara karşı bir çeşit büyü (muska) olarak kullanılmaktadır. Etiyopyalı Hristiyanlar, İsa'nın göğe yükselişinden önce havarileri ile konuştuğu sözleri içerdiğini söyler.
- 5- Gedela Abraham: İbrahim'in tarihi. Kitap, babasının putlarını kıran İbrahim hakkında bir hikayeyi içeriyor.

* Orit, Geez dilinde İncil (Eski Ahit) demektir.

* İncil'in 24 kitabına ek olarak, bir dizi Apokrifal kitaplara da inanırlar; "Tobit, Judith, Solomon'un Bilgeliği, Ben Sira'nın Bilgeliği, I.ve II. Makkabe, Baruh" gibi. (Bkz. Max Wurmbrand, "Falasha")

- 6- Gedala Mose: Musa'nın tarihi.
- 7- Gedala Adam: Adem'in tarihi
- 8- Judet
- 9- Siena Aihud: Yahudi tarihi. Josephus'un çevirisi.
- 10- Mazhaf As-ta-serit: Peygamber, Mezmurlar ve Yasa'dan alıntılar.

Etiyopya konteksi içinde Beta Israel veya Falaşa olmak, bu geleneğin bilgisine sahip olmayı gerektirir. Talmudik-Rabbini Yahudi geleneği ile tanışmamışlardır. İbranice hiç konuşmadılar. İbranice metinleri veya duaları yoktur. İncilleri Etiyopya Ortodoks Kilisesi'nin kutsal dili olan Ge'ez'cedir. Falaşaların dini, Etiyopya Ortodoksluğu'na oldukça yakındır. Din hizmetlilerini aynı isimlerle çağırırlar; Keşiş, rahip, debtera gibi. Manastır hayatı önemli bir unsurdur (Quirin, 1992, 6; Abbink, 1984b, 41). Manastır sisteminin kurucusu 4. yüzyılda Hoharewa mağarasında münzevi bir hayat yaşayan Abba Zebra'dır. Mağara Falaşalar için hac merkezi özelliğindedir. Flad "The Falashas Jews of Abyssinia" adlı eserinde kendisinin misyoner çalışmaları sırasında iken mağara yakınındaki bir köyde yaklaşık 200 keşişin yaşadığından bahsetmektedir. 1888-1892 kıtlığından önce "bekar keşiş", Beta İsrail'in en canlı dindarlık ve kutsallık sembolü olarak görülüyordu. Kıtlıktan sonrasında evli din adamları öne çıktı (Kaplan, 1990, 67-77). Yine aynı eserde Flad, her köyün bir başrahibi olduğunu ve hepsinin Quara'daki Baş Rahib'e tabii olduğunu söyler. O dönemde, yani Flad'ın ziyareti sırasında tüm Falaşaların ve keşişlerin baş rahibi ve ruhi önderi, Quara'da yaşayan Abba Simeon'dur (Flad, 1869, 29-32). Keşişlerin olmadıkları yerlerde rahipler görev yapar. Onların rahiplik göreviyle yetkilenebilmesi için, manastır bakış açısı içinde iyi bir şöhrete sahip olmaları ve ne kendilerinin ne de atalarının başka din mensuplarıyla yiyip içerek kirlenmiş olmaması gerekmektedir. Rahibelik makamı da vardır ve "batiwa" olarak adlandırılmaktadır. Debtera ise ibadet sırasında mescidde rahibe yardımcı olan kişilerdir. Debteraların eğitimlerini üstlendikleri öğrencileri vardır (Flad, 1869, 36).

Falaşalar, tek tanrıya inanır. İbadet ve dualarında "senden başka hiçbir tanrı yoktur" veya "senin dışında kral yoktur" gibi ifadelerle bu inancı onaylamaktadır. "Egzi'Abher" adlı bu tanrı, herşeye gücü yeten, görülemez, sırrına erişilemez, tek bir tanrıdır (Shelemay, 1989, 39; Abbink, 1984b, 41). Shelemay, Falaşaların tanrılarını "Adonay veya Elohe" olarak çağırdıklarından bahseder. Yine tanrı için iki Agau terimini de kullanır. Büyük Kral anlamında 'Herziga'; Falaşa ayininde Agau dili kısmında bulunan ve Kemantların da kullandığı 'Adara.' Yahudi-Hristiyan tanrısının ve yerli Agau Pantheon tanrılarının çakışması, ismin farklı köklerden geldiğini göstermektedir (Shelemay, 1989, 39). Egzi'Abher kelimesi "toprakların efendisi" anlamında Etiyopya Hristiyanları tarafından da kullanılır. İbadet yerleri "mescid"lerdir. İbadethaneye girişte ve ibadetin belirli bölümlerinde secdeye gidilir. Secde, Etiyopya Hristiyan ritüellerinde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bununla beraber yarası olan bir kimse, cüzzamlılar, dışlananlar, zina ile doğanlar, Falaşa ve Hristiyanlık arasında gidip gelenler, tecavüze uğrayan ve ailesi tarafından bağışlanmayan kızların ibadethaneye girişi yasaktır (Shelemay, 1989, 71-73).

Meleklerle, şeytana ve insan davranışına göre gidilecek olan cennet-cehenneme inanılır. Özellikle 900 başmelek içinde öncelikle Mikail'e hürmet ederler ve her ayın 12. günü onu anarlar. Her biri için özel duaları olan aylık, haftalık, yıllık "şom" denilen oruçları vardır. Oruç günü, günbatımına dek herhangi bir şey yenilip içilmez. Çok önemli oruç günleri hariç, çalışmaya izin verilmiştir. Çocuklar, 10 yaşından küçükse oruç tutmak zorunda değildir (Leslau, 1951, XXXIII).

"Tewodros" adlı kurtarıcı bir figüre sahiptirler (Shelemay, 1989, 39; Abbink, 1984b, 41). Yine dağlık bölgelerde yaşadıklarına inandıkları "adbar" dedikleri yardımsever bir ruha inanırlar. Adbar, topluluğu ve üyelerini hastalıktan, kötü şanstan, fakirlikten korur ve bu amaçla üyeler sıksık özellikle uzun boylu ağaçların altına kurban bırakırlar. Falaşa ritüelleri, -seged gibi- ağaçlık bir alandaki bir dağın zirvesinde gözlenebilir. Sakinleşmek için özel övgü-takdir istediklerini düşündükleri "Zar Ruhları"ndan çoğu Etiyopyalı korkmaktadır (Shelemay, 1989, 40). Tüm ölen kişiler için, ölümünün 3. ve 7. gününde ve ölümün ilk yıldönümünde bir sunu verilir. Sunu birkaç öküz-boğadan oluşur, bazen sayı 10 kadar yükselir. Etin bir kısmı

kaynatılır bir kısmı kavrulur. Mevcut kişiler tarafından yenir. Kan, deri, kemik, yağ gibi diğer kalanlar yakılır. Buna "Taskar" denir. Taskarın masrafı oldukça fazladır, bazen tüm mal varlığı satılarak karşılanır. Hatta bazen iyi taskar yapabilmek için borç almak zorunda kalındığı belirtilmektedir (Flad, 1869, 65).

Falaşaların dini-etnik ve kimlik tezahürlerinden biri, "Seged" adlı kutlamadır. Seged'de Debteralar Orit'ten kısımlar okur. Dileyen kişiler rahiplere kurban (tercihen inek-öküz) almaları için para verir ve tutulan oruç sonrası yerler. Törende herkes temiz giyinmelidir. Temizliği simgeleyen beyaz "gamis" denilen kıyafeti tercih edilir (J. Abbink 1984b, 56). Falaşaların önemli tarihlerinin neredeyse tüm dinsel unsurları, Hristiyan keşişler, "Abba Sabra'nın ve Sagga Amlak'ın" etkisine dayanmaktadır. Monastisizm, saflık yasaları, tatiller, edebi eserler ve dua ayini, bu kültüre verilen özelliklerden sadece birkaçıdır (Kaplan, 1992, s.7). Falaşalar arasında sihir-büyü faaliyetleri de önemlidir. Falaşalar arasında bir müddet kalan Flad, üç farklı büyü türünden bahseder (Flad, 1869, 38):

- 1- Ganien-saabotsch (ruh yükselticiler)
- 2- Awakotsch (kahin ve astrologlar)
- 3- Beredo na senaam dagaamotsch (yağmur sihirbazları)

Sonuç

Falaşalar'da, ana akım Yahudilikten oldukça farklı bir inanç sistemi söz konusudur. Yahudi unsurlar bulunmakla beraber, Biblical ve Etiyopya yerlilerinin pratiklerinin karışımından oluşmuş bir inanç ve ibadet sistemi görmekteyiz. Mescidler ve manastır hayatı en dikkat çekici özelliklerindedir. Etiyopya'da böyle bir etnik grubun varlığı için getirilen iddialar, kayıp Dan kabilesinin torunları veya sonradan Hristiyanlığa geçen bir Yahudi grubunun varlığı ile açıklanmaya çalışıldı. Ancak son araştırmalar her iki inanaşa da çok benzemediğini ortaya koymaktadır. Yahudi etkisinin kanıtları için bilim adamları bölünmüş durumdadır. Kimisi, Kral Süleyman'ın oğlu olduğu iddia edilen Menelik yoluyla Yahudi unsurların ülkeye girdiğini savunurken, kimisi Mısır veya Güney Arabistan kaynaklı bir etkiden bahseder. Büyük dini ayaklanmalar, asimilasyonlar, evlilikler, kültürel kaynaşmaların Falaşaların ortaya çıkmasında rol oynadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Kültürel bir perspektiften bakıldığında Falaşaların 15. ve 16. yüzyılda Etiyopya'da gerçekleşen süreçlerin ürünü olduğu söylenebilir. Bu karma dini miras ve gelenekleri, son yüzyıllarda Yahudi toplumu ile ilişkilendirildi ve Ortodoks Yahudiliğe doğru Falaşa oryantasyon süreci başlatıldı. Yukarıda bahsi geçen uygulamaların neredeyse tamamı İsrail'deki Falaşalar tarafından artık uygulanmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbink, Jon (1984-a). *The Changing Identity of Ethiopian Immigrants (Falashas) in Israel*. Anthropological Quarterly, Vol.57, No:4, October, pp. 139-153.
- _____ (1984-b). *The Falashas in Ethiopia and Israel: The Problem of Ethnic Assimilation*. Nijmegen: Institute for Cultural and Social Anthropology.
- Ben-Rafael, Eliezer, (1994). *Language, Identity and Social Division: The Case of Israel*. Oxford.
- Flad, J.Martin (1869). *The Falashas (Jews) of Abyssinia*. London.
- Wurmbrand, Max (1972), *Falashas, Encyclopaedia Judaica*. (v.6. pp.1143-1154), Jerusalem.
- Kaplan, Steven (1993). *The Invention of Ethiopian Jews: Three Models (Trois approches de l' "invention" des Juifs éthiopiens)*, Cahiers d'Études Africaines, Vol. 33, Cahier 132, pp. 645-658.
- _____ (1992). *The Beta Israel in Ethiopia*, NY.
- _____ (1990). *Kifu Qen: The Great Famine of 1888-1892 and The Beta Israel (Falasha)*. Paideuma: Mitteilungen zur Kulturkunde, Bd.36, Afrika-Studien II, pp.67-77.
- Leslau, Wolf (1951). *Falasha Anthology*. Yale *Judaica Series*, vol.6, New Haven: Yale University Press, NY.
- Shelemay, K. Kaufman (1989). *Music, Ritual and Falasha History*. Michigan.
- Sand, Şlomo (2011). *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi. Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme*, çev: Işık Ergüden, Şubat, İstanbul.
- Quirin, James (1992) *The Evolution of the Ethiopian Jews: A History of the Beta Israel (Falasha) to 1920*.
- Winchester, Atira (t.y). *Ethiopian Jews in Israel*.
- <https://www.myjewishlearning.com/article/ethiopian-jews-in-israel/>
- Yerday, Efrat (2018). *They Didn't Want Ethiopian Jews in Israel, Either*. Haaretz, Feb 1.
- <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-they-didn-t-want-ethiopian-jews-in-israel-either-1.5785804>